

Keller Péter:

Egy vidéki néptanító, Gárdonyi Géza pedagógiája

(In: A magyarság megtartó ereje III., Szerk: Kováts-Németh Mária, Lévai Attila, Szabó Péter, Palatina Nyomda, Győr, 2019, 223-231.)

Bevezetés

Dédapám – Gárdonyi Géza – emberfogalma a Teremtés könyvére¹ épül, de újszövetségi ihletettségű: „agyagedénybe zárt Isten-sugár² az ember”³. Ennek az emberfogalomnak megfelelően igyekezett élni és látni embertársait, gyermekeit, diákjait, olvasóit. A gyermekben és felnőttben egyaránt meglévő Isten-sugár mindenkit képessé tesz örök egyetemes értékekre való rácsodálkozásra, azok befogadására. A pedagógusok (és az írók) kiválasztott, küldetést kapott emberek, akiknek feladata, hogy elősegítsék ezt a rácsodálkozást. Ha ugyanis ez létrejön, akkor érti meg a diák és a felnőtt, hogy mit is jelent a Teremtés könyvének isteni „legyen”⁴⁻⁵, és akkor kezd Isten munkatársává válni. Ez az a pillanat, mikor az agyagedény annyira felhevül, hogy maga is sugározni kezd. A pedagógia lényege Dédapám szerint az Isten teremtettségében való részvétel. Módszerei „isteni” módszerek: Isten-sugár alapra épülő ember-központúság, a teremtés adta állapot elfogadására és szépségének felfedezésére irányuló törekvés, természet és emberszeretet.

Források

Gárdonyi Géza a 19. század végén élt tanító, aki a tanítóskodása után az újságírói, majd az írói pályát választotta, de mint Nagypapám jegyzeteiben olvastam⁶ – és mint művei is bizonyítják –, élete végéig néptanító maradt. Ezért merem pedagógiai elveit nem csak szakirányú (általa is szerkesztett és kiadott, illetve Róla szóló) folyóiratokból, írásokból, hanem szépirodalmi műveiből, *Titkosnaplójából* és a fiaihoz írt intelmeiből (*Földre néző szem, Égre néző lélek*) vett részletekkel is bemutatni, szemléltetni.

Gárdonyi tanítói évei

17 évesen 1881. június 27-én köszön el Egri Líceumtól. Karádra kerül segédtanítónak (1881. szeptember 28–1882. augusztus 13.), majd, Devecser (1882. szeptember 5–1883. december 26.) Sárvár (1884. január 20–1884. június 29.) és Dabrony (1884. szeptember 6–1885. október 15.) következnek.

A tanításhoz mellett minden iskolában hozzátett valamit. Karádon Ábécés-könyvet írt⁷, Devecserben színdarabot rendezett, hegedült a gyerekeknek⁸, Sárváron versbe szedte a tananyagot, Dabronyban feljegyzéseket készített, amiből aztán később megszületett *Az én falum* című kötet, mely

¹ „Teremtsünk embert képmásunkra, magunkhoz hasonlóvá.” (Ter, 1,26)

² Az Ige volt az igazi világosság, amely minden embert megvilágosít. (Jn 1,9)

³ GÁRDONYI Géza, *Földre néző szem* Dante, Budapest é.n., 189.

⁴ A világ teremtése fejezet (Ter 1)

⁵ Az „isteni legyen” az *Ida* regényében használt kifejezés, ld: GÁRDONYI Géza, *Ida regénye* Dante, Budapest é.n., 291.: „...Mint ahogy a veleje-szegény gazdag elteszi az aranytálat, az elefántcsont feszületet, az igazgyöngy füzért, amelyben a szeme gyönyörködött, hogy teljes életére gyönyörködhessen benne, meg hogy a társaságát is gyönyörködtethesse vele; mentül több embert; mind a világot; és ha meghal, megmaradjon az a gyönyörűség a fiainak, a leányainak, azok társaságának, mind a világnak, továbbra is. Hát a művész is, hogy meglegyen, megmaradjon. Ez az isteni legyen!... Ezen elgondolkozhat...”

⁶ „Gárdonyi Géza öregedő korából több a pedagógiai írka-firka, mint élete deléről, ami azt bizonyítja, hogyha a tanítói hivatást el is nyomta az újságírói élethajszá, az egri íróasztal nyugalma újra kibontotta ifjúsága álmát, a falusi katedrát.”

⁷ GÁRDONYI József, *Az élő Gárdonyi-I*, Dante, Budapest, 1934, 88.

⁸ KELLER Péter: *Az élő Gárdonyi-arc* Szent István Társulat, Budapest 2015, 70-71.

talán a legolvasmányosabb forrás annak megismeréséhez, milyen volt és hogyan tanított egy néptanító a 19.század végén egy kis faluban.

Iskolához kötött tanítói pályája Dabronyban ért véget. Itt írta 1885. április 27-én a naplójába: „Istenem, de jó volna, ha mindig azt dolgozhatná az ember, amit akar”, „Hiszem, nem lenne henye ember belőlem, és talán jobban használhatnék a társadalomnak, mint így ebben a kényszerű hivatalban.”⁹ Ez a bejegyzés összecseng Nagyapám állapotával, miszerint nem a tanítói pályát, csak a kényszerű hivatalt hagyja el.

Milyen volt a régi tanító

Dédapám példája alapján a 19.század végi néptanító **magyar apostol** volt. Ebben a meghatározásban mindkét szó hangsúlyos.

A szavak értelmezésére az író gondolatait használom fel.

„A magyarság nem kalapdísz, hanem a szíve mélyében viseli a magyar, mint tenger csigája, a gyöngyét. A magyarságunk érzése mélyen bent ég bennünk, hogy szinte magunk sem tudunk róla, mint a tűzhányó hegyek, amelyek hideg kőhegyek, de egyszer megmordulnak.”¹⁰

Ebben a meghatározásban tehát a magyarság gyöngy, azaz kincs. De olyan gyöngy, ami nem külső dísz, hanem belső megszenvedett érték. A hasonlat szerint, valami külső piszok, valami szennyezés elleni védekezés növeszti. Ez a piszok akkoriban feltehetően a 48-as emlékekkel azonosítható. Tehát megélt, vagy másokon megtapasztalat szenvedés szülte kincs volt. És mivel Jézus óta tudjuk, hogy „a szenvedés szülte a szeretetet”¹¹, ezen az alapon szakrális érték. Adomány, amit kapunk, amivel el kell majd számolnunk. Földi létezésünk eltakart tüze, ami nem éget, mint ahogyan a földbe zárt láva sem, de ha nincs, ha eltűnik, megfagy az élet, összeomlik a világ.

„Menjetek tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket!” (Mt 28,19) — mondja Jézus az apostoloknak. „...nincs szebb és nemesebb pálya, mint a tanítóság. Jézus Krisztus is tanító volt. Kezetekbe van letéve a nemzet jövője. Ite et docete! Menjetek és tanítsatok” — ereszti útjára a végzős tanítókat az igazgató *A lámpás*ban. Tanítónak lenni tehát tudatosan vállalt és a társadalom részéről is elvárt Jézus-követő életforma, apostolkodás volt. „Népnevelő vagy. Szent ez a pálya drága barátom. (...) apostolutód vagy...”¹² — bízta az író másutt is pályatársait. És ez nem véletlen és nem megalapozatlan állítás. Sokak meggyőződése, hogy az ember Isten-sugár mivoltából ered, hogy: „...a népnevelés munkájában (...) apostolok¹³ kelleneek”.

Az *én falum* novelláskötet alapján állíthatjuk 19.század végi néptanító **Hivatásának** tekintette a tanítást. **Büszke volt rá. Hivatásszeretete** és nem a jövedelme tette gazdaggá. Nem javadalmazásért, hanem a rábízottak iránt érzett felelősségből tanított¹⁴.

Mi volt a tanító feladata

⁹ GÁRDONYI József, *Az élő Gárdonyi-I*, Dante, Budapest, 1934, 119.

¹⁰ *Titkosnapló*

¹¹ utalás Az emberiség története öt mondatban című Gárdonyi írásra: „A világosság szülte az életet. / Az élet szülte az akaratot. / Az akarat szülte a bűnt. / A bűn szülte a szenvedést. / A szenvedés szülte a szeretetet” in GÁRDONYI Géza, *Földre néző szem* Dante, Budapest é.n., 186.

¹² GÁRDONYI Géza, *Egy népnevelőhöz*, in GOPCSA László, *Gárdonyi Géza élete és legelső írásai*, Pfeifer Ferdinánd Nemzeti Nagykereskedésének Kiadása, Budapest, 1923, 16.

¹³ Utálnék a Jézus-követő, az életeleihez ragaszkodó Gárdonyi Gézára, aki vállalta a tanítók apostoli küldetését!

¹⁴ Az *én falum* *Virágok és bogarak elbeszélésben* arról vall, hogy nyáron igenis hiányzott neki a tanítás, akkor is a rábízott gyerekekre gondolt, szünidőben is kereste a módját hogyan gyarapítsa a gyermek tudását.

Természetesen sokféle módon meg lehet közelíteni azt a kérdést, hogy mi volt akkor a tanító feladata. A Gárdonyi féle értelmezés szerint a néptanító feladata pont az, amit a fogalom takar. A néptanító dolga a **népet tanítani**.

És itt megint csak fontos, hogy tudjuk, mit jelentett a nép és mit jelentett a tanítás.

A 19.század végi néptanító **nemzetfogalmát** Gárdonyi szemléletében nem az aktuálpolitika, nem a hangadók befolyásolták. Az író magyarság-fogalmából és írásaiból, azt érezzük, hogy a néptanító nemzet fogalma nem a pillanatnyi jelenre, hanem jövőre vonatkozott, és szorosan kötődött magához a tanítóhoz, hiszen azt a tanítók alakították, formálták. Ha agyagedények voltak, csak a saját pillanatnyi hasznukkal törődtek. Gondoljunk az áruló Hegedűsre. Ha Isten-sugarak, akkor Máriához és Szent Istvánhoz imádkoztak, mint ahogyan Dobó tette, és az a belső felelősségérzet irányította őket, ami Dobót is, hogy „ne mondhassa azt ránk a jövő nemzedék, hogy azok a magyarok, akik 1552-ben (vagy a 19.század végén) itt éltek, nem érdemelték meg a magyar nevet.”

A magyar nemzethez tartozni tehát kitüntetést és felelősséget jelentett és sok önfeláldozással járt. Szent Margit szavai az akkori Isten-sugár-néptanítók szavai is lehettek volna:

„-Jó fráter (...) Mért homályos néked az én szenvedésem?

Nem láttad-e, mily romlottságban él ez a nemzet?

(...)

Nem láttad-e, hogyan terjedt az én imádságos, szent életemnek híre szét az országban? (...)

Hát nem láttad, hogyan fordult a testi világban élők lelke a lelki világ felé?”

Ezt a szellemiséget sugallja *A lámpás* nemzetmeghatározása: „...elvégre is a nemzet nem mi vagyunk, hanem ez apró rongyos kis népek százezrei. Ez a jövő nemzedék. (...) S ha minden tanító úgy gondolkodnék, mint én, akkor a magyar nemzet számot tenne a világon.”¹⁵

Mit is jeltett ezek után akkor a tanítás?! A néptanító, mint mindig szuverén, de mégis egy hatalmi szervezet által létrehozott oktatási rendszerben tevékenykedő ember, aki bizonyos előírásokat be kellett tartson. Dédapám példája azt sugallja, hogy az akkori tanító élt a gondolkodás szabadságával.

Az akkori tanítóknak volt **saját elgondolása** arról, mire is van szüksége a reájukbízottaknak. Saját tantervet voltak képesek kidolgozni. Dédapám például egy **Mindentudó könyv**-ön gondolkodott¹⁶. Érdemes idézni a könyv összeállítására vonatkozó fő elveket:

1. „Oly tiszta és világos nyelv, hogy a 8 éves fiú, a teljesen tudatlan nép is megértse mindent.
2. A hazán kívül való dolgok közül csak az elkerülhetetlenek (Jézus, Hannibál, Napóleon, világrészek, legnagyobb folyók, hegyek, legnagyobb csaták, stb.).
3. Mindenütt figyelem a praktikusságra.”

Meghatározta az „alaptantárgyakat” és az átadandó üzeneteket. Az apostol-tanító számára az első helyen a hittan szerepelt. Az átadandó üzenet: Isten létének bizonyosságai, a lélek halhatatlansága. A második a számtan: az egyenletekig terjedő műveletek, a szorzótábla, aztán a mértan: az életben előforduló mérésekkel, a fő pontok megismerésével. A földrajz a magyar föld ismeretét helyezte előtérbe. A külföldet röviden ismertette volna. Külön kiemeli a jegyzet, hogy ne nevek halmaza legyen ez a tárgy, ugyanakkor ismerjék meg és tudják használni a gyerekek a térképet. A nyelvtan keretében a helyesírás fő szabályait, rövid költészettant, bővebb, szemelvényekkel, életrajzzal,

¹⁵ A lámpás

¹⁶ Nagypám feljegyzéseiből

arcképekkel gazdagított irodalomtörténet tanultak volna a gyerekek. A történelem a magyar történelemtől szólt volna, történelem kiváló személyek köré csoportosítva a tananyagot. Arcképekkel, nevezetes várakkal, házakkal és tárgyak rajzaival gazdagítva. De itt is megjelent a megjegyzés: a tananyag nem királyok névsora. A külföld történelméből csak annyi volt fontos, amennyi a világhírű nagyságokról szól. A természetrajz is a hazai állatokról szólt volna bőven. Érdekes újítás lett volna a tárgy keretében az állatlélek-anekdótákat is megismerték volna a gyerekek. A természettan tananyaggá a mindennapi életre való tekintettel válogatta volna össze. Lett volna egy ipar nevű tárgy a szerszámok nélkül való kézi ügyességekről és a háziiparról. A növénytan keretében virágok gyógyfüvek ismeretét és gazdálkodással kapcsolatos alapvető tudnivalókat sajátíthatták volna el a gyerekek. Zenét is tanultak volna Gárdonyi iskolájában. Néhány életrajzot és történelmi dal. Ez utóbbit hangjegyekkel. És praktikus dolgokat is: Hogyan csinálják a furulyát? Cimbalmot? Hegedűt? Hogyan tanulhatunk hegedülni tanító nélkül. A rajzórán a tanító néhány pontban a rajzolás, festés, faragás szabályait és fortélyait ismertette volna. A magyar apostol tanító bevezetett volna egy tantárgyat, mely a nemzeteket ismertette volna: Melyik nemzet milyen? Hogyan élnek? Hogyan írnak? Miben különbek, mint mink vagyunk? Miben szegényebbek?

Dédapámhoz hasonlóan azt gondolom akkor többen is le merték volna írni, hogy:

„Az elemi iskolai tantervben minden benne van, csak a főcél hiányzik, a nemzetnevelés. Ne csak tudománytölcser legyen az iskola, hanem karaktereket fejlesszen, egyenesítsen, keményítsen. Mert a tudások meghalnak az emberrel, de a karakter nemes és becses vonásai átszármaznak gyermekeire, unokáira, tízedik nemzedékére is. Egy nemes karakterű számár értékesebb tagja a nemzetnek, mint a legtudósabb gazember.”¹⁷

(Annak igazolására, hogy íróként is néptanító maradt, egy kis kitérőként, idézném a *Titkosnaplót* is: „A regény is tanítómester. (...) De nem ismeretközlő mester, hanem szív- és karakternevelő.”¹⁸)

A néptanító számára a tanítás tehát elsősorban azt jelentette, hogy az Isten-sugár által kijelölt cél felé terelgette a „rongyos kis népek százezrei”-t. Két gondolatot idézek:

„Tanítványaim (...) tanulják meg tőlem az élet szépségeinek megismerését, megbecsülését, Istennel való kapcsolatát.”¹⁹

„...az iskolai tudományok között az életnek legértékesebb tudománya (...) az emberszeretet tudománya. Ennek a tudománynak a magvai minden szívben megfogannak és kivirágzanak, s bizton megérlelik gyümölcsüket, mely minden gyümölcs között legédesebb.”²⁰

Száz évvel ezelőtt – mint látjuk –, a néptanító bátran mert építeni az Isten-kapcsolatra. Abból indult ki, hogy az Isten saját képére és hasonlatosságra teremtette az embert, hiszen a legszentebb tudomány magvai minden szívben képesek megfoganni. Bátran ki merte tűzni ezért a célt, hogy az ifjú nemzedéket arra nevelje, hogy legyen élő Isten-kapcsolata.

A cél meghatározásával azonnal adódik a néptanító rábízottakért érzett felelőssége, amit Dédapám így fogalmazott meg:

¹⁷Nagyapám feljegyzései alapján

¹⁸GÁRDONYI Géza, *Titkosnapló*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 67.

¹⁹AVAR Gyula, *Gárdonyi Géza egyénisége*, in *Az egri remete*, Szerk: SIMON Lajos, Dante, Budapest, 1933.

²⁰AVAR Gyula, *Gárdonyi Géza egyénisége*, in *Az egri remete*, Szerk: SIMON Lajos, Dante, Budapest, 1933.

„Ha tanító volnék, sohase kölyköket látnék magam előtt, hanem kiskorú embereket, akiknek zsenge zöldjében ma még nem különböztethetem meg: melyikben micsoda értékes lélek érik.”²¹

Összefoglalva, úgy látom, a tanítók feladatát Dédapám a Jézus-követésben látta. Ennek adott hangot *A kezdő tanítónak* című versében is:

„Mikor először lépsz az iskolába,
legyen arcodon Jézus nyájassága:
szólítsd köréd a kisgyermeket,
és simogasd meg kezecskéjüket.

S ha látsz közöttük rútat, rongyosat,
gyermeki arccal búbanatosat,
ismerd meg benn a korán szenvedőt, -
s öleld magadhoz, és csókold meg őt.”

Tanítói módszertan

Mai világunkban kicsit furcsán hangzik, az egyébként számomra szimpatikus megállapítás:

„A nevelés kettős alapja a tekintély és a tisztelet. Ha a tanítónak nincsen tekintélye a gyermek előtt, s az iránta való tisztelet meg van ingatva növendékei lelkében, akkor az összes működése hiábavaló kártyavár építés.”²²

A tanítói módszerek egyik gazdag forrása *Az én falum* című novelláskötet²³. A történetek azt sugallják, hogy a 19. század végi tanító legfőbb gondja valóban a karakternevelés volt. A bemutatott helyzetek legtöbbször nehéz helyzet elé kerül a tanító, mert elveket kell megvédenie, azokat kell elfogadtatnia és megértetnie a kisdíákokkal. Ezeket a konfliktusokat a tanító rendre felvállalja, tudva

²¹ Nagypám feljegyzései alapján

²² Móra László: Gárdonyi a tanítók tanítója című írása alapján

²³ *A Gólyák, méhek, kislábák* novella bemutatja mennyire felelősnek érezte magát tanítványai és a tanítás iránt, mennyire fontos volt számára, hogy minden gyermek eljuthasson az iskolába, ne maradjon le a tananyagban és azt is kiderül, hogy ezért hajlandó volt a szülőkkel vitába is keveredni.

A Virágok és bogarak elbeszélésben arról vall, hogy nyáron igenis hiányzott neki a tanítás, akkor is a rábízott gyerekekre gondolt, szünidőben is kereste a módját hogyan gyarapítsa a gyermek tudását.

A Bogár Miska című írás a Jézus-követő, a bibliai tanítást megélő Gárdonyi Géza bemutatása.

A Kék pille elbeszélés megsejteti, milyen bensőséges kapcsolat tudott kialakulni közte és tanítványa között, mert kapcsolatuk valódi szeretetre épült.

A Büntárgyalás című történet csodálatos példája annak, hogyan tudott egymással összeveszett, egymásnak kárt okozó gyermekeket rádöbenteni tettük súlyára, hogyan volt képes őket rávezetni hibájukra, majd a bünbánatra és bünbocsánatra, és hogyan tudott örülni annak, hogy a nebulók tényleg kiengesztelődtek egymással.

A Hópehely című novellában megérezhetjük milyen nehéz helyzeteket is el kellett viselnie, amikor a tanítványait szembesítenie kellett cselekedeteik következményével, és hogyan tudta ezeket a nehéz helyzeteket szeretettel feloldani.

Az *Ablak* című elbeszélésben példát ad, hogyan kell keresni és megtalálni azt a személyre szabott hangot, amivel a „nehéz” gyereket kezelni, nevelni lehet.

A Gyerekek című írásából megtudhatjuk, hogyan oldotta az iskolakezdéskor a tanulóknak a meglévő feszültséget, mennyire látta el komoly feladatokkal a tanítványait, mennyire ismerte, melyik gyerek milyen, hogyan kell vele bánni.

A Március című novella a Mindentudó könyv elveit igazolja vissza, és bemutatja a hogyan igazította módszereit a gyerekek lelki állapotához.

A *„Kék paradicsom, liliom...”* írás az integrációról szól

és jelezve, hogy a kisdíák a maga szintjén érthető, igaznak tűnő értékrendje szerint cselekszik, vagy egyszerűen azért kerül szembe az elvekkel, mert még kicsi, nem hallott róluk. A történetekből megérzi az olvasó, hogy valahol a gyermeknek is igaza van, de ugyanakkor az is világossá válik, hogy a kiemelt parancsok közül az első az Isten-szeretet és azt követi az emberszeretet. A magasabb rendű értéket nem lehet elhallgatni, azokat láthatóvá kell tennie a tanítónak, hogy Isten-sugár alapon épülhessen nemzet, nemesedhessenek a karakterek.

Talán a *Bogár Miska* című novella mutatja legszemléletesebben a tanító gyermekhez való viszonyát. Az alapmagatartás a kisdíák irányában érzett, Isten-szeretetből és a bibliából forrászó alázat. A diák is, a tanár is ugyanaz az ember, ugyanaz az Isten-sugár. Mindkettő Isten gyermeke, aki egyszer számot kell adjon földi élete minden tettéről. A különbség csak a kor és a tapasztalat. Ezekkel visszaélni nem lehet. A tanító akkor válik igazi emberé, amikor felül tud emelkedni a szakmaiságon, amikor képes arra, hogy elfogadjon korlátokat, elfogadja, hogy valami, amit szeretne, nem megy..., hogy nem teljesül az akarata. Bogár Miska esetében is ez történt. Kérte a tanító, hogy tisztán jöjjenek a gyerekek az iskolába. Bogár Miska keze piszkos volt és másodszeri hazalátogatáskor sem tisztult meg. Mikor újból szutykosan tér vissza, elmarad a szidalom. Elfogadtatik és tanulássá nemesedik, példabeszéddé válik a korlát:

*„Piszkos szegény, de azért szeretem.
Lehet, hogy majd mink is, mikor a másvilágra kerülünk a Fő-főmester elé, az is
visszaküld majd egynéhányszor bennünket, Bogár Miskákat. Végre is azt mondja:
- Piszkos szegény, de azért hát csak maradjon.”*

Több novellából érződik, hogy az integrált és a szegregált oktatás elméleti problémája már akkor is világos volt, de természetesen választási lehetőség fel sem merült. Az is érezhető az elbeszélésekből, hogy az integrált oktatás keretében a személyközpontú pedagógia módszereivel akkor is már sikereket tudott elérni a tanító.

Nagyapám feljegyzéseiben olvastam, hogy Dédapám arra jött rá, úgy lehetne fejleszteni a gyerekek szociális érzékenységét, hogy *„Minden iskolában úgy kellene ültetni a gyerekeket, hogy minden nap egy hellyel odább üljenek, s hogy a szomszédok is változzanak.”*

Móra László adja Dédapám szájába az alábbi kijelentést:

„Az iskola is kertészet. S a miniszteri tanterv ráparancsol a kertészekre, hogy minden növényvel egyformán bánjanak. A kertésznek van annyi esze, hogy a diófát nem drótozza a falra, és a barackot nem nyesi gúlaalakúra. Minden növényt gondoz, de nem a karaktere ellenére.”²⁴

Azt gondolja az ember, hogy a modern kor teremtette az új pedagógiai módszereket. Olvasva a korabeli írásokat, az életrajzot, a cikkeket, bizony érződik, hogy ezek közül sokat – nyilván nem tudományos alaposággal kidolgozott módszertan szerint –, de már a 19.század végén ösztönösen alkalmaztak a vidéki néptanítók.

Móra László: *Gárdonyi a tanítók tanítója* című munkájában olvastam, hogy Gárdonyi már mai értelemben vett erdei iskolát is létesített, melyről így írt:

*„A régi időben a gályarabokat láncolták a padokhoz, ma a gyermekeinket láncolják. Tanítók!
Oldozzátok el őket, legalább akkor, mikor alkalmas az idő rá és nem szükséges padban ülniök.*

²⁴ MÓRA László, *Gárdonyi a tanítók tanítója* in *Az egri remete*, Szerk: Simon Lajos, Dante, Budapest, 1933.

Miért ne lehessen a vallástant, a fejbeli számolást, történelmet, éneklést az iskola kertjében tanítani? Csak egy kis gyepes hely kell az iskola udvarán, meg egy kis okosság.”²⁵

A modern embersatnyító intézetek című írásában Dédapám felhívja a figyelmet arra, nem szabad abba hibába esni, hogy gyerek állandóan csak tanuljon, gondolni kell a testedzésre, a mozgásra, a játékra is:

„Mit ér az olyan iskolázás, mely az egészséges gyermeket tönkrejuttatja, rövidlátóvá, púposná, vagy görbe gerincűvé silányítja?(...) Engedjük játszani gyermekeinket, és adjunk alkalmat nekik olyan játékra, mely testük fejlődését legjobban és legtöbb oldalról előmozdítja.(...) Ha rajtam állana, csupán négy órán át engedném a gyermeket padok közötti lenni, és ezt a négy órát is úgy osztanám be, hogy félórát tanulna a gyermek, félórát mozogni, játszani. Így nyolc órát töltene ugyan az iskolában, de nem lenne testének romlása.”

Szintén Nagypapámtól tudom, hogy édesapja már alkalmazta a drámapedagógiát. *„A színpad nevelő hatására senki se gondol. Kis falvakban is lehetne rendezni műkedvelő színjátékokat (...) olyan műveket, amelyek embernemesítő tartalma mellett kiválóképp az érintkezésbeli finomságokat példáznák.”*

Meglepő, hogy több, mint száz évvel ezelőtt milyen mainak tűnő újításokkal éltek már a tanítók.

Az életrajz szerint például Dédapám Sárváron *„versbe szedte minden tárgyból az évi tananyagot. Az egyik verssor a kérdés. A rimelő verssor rá a felelet. Az osztály legidősebb tanulója felolvasta a kérdést. A gyerekek rámondták kórusban a feleletet. Kitűnő módszer. Évzáróra mindenki tudott mindent. A tanfelügyelő úr majd beleszakadt a nagy dicséretésbe.”*

Talán a felnőttképzés, is Gárdonyi pedagógiai újításai közé sorolható. A *Népművelés* 1906 január-februári számában ezt írja:

„Mikor és tanító voltam, megpróbáltam egy vasárnap, hogy délutánra öregeknek való tanítást hirdetem... Az ilyen előadásokban az a fő, hogy a népnek a nép nyelvén beszéljünk, ne pedig akadémiai volapük nyelvén.” „A nép művelésének munkáját folytatni kell a templomon és iskolán kívül is. A felnőtt népet gyermeknek kell tekintenünk, a gyermeket felnőttnek. Akik a gyermekben nem a későbbi embert látják, azok a népnevelés munkájában nem apostolok, hanem cselédek. Nekünk apostolok²⁶ kellene.”²⁷

Ugyancsak Nagypapám számol be arról, hogy édesapja a mai értelemben vett reklámot is embernemesítésre használta volna. *„Gyűjtőskatulyákon, tányérokon, poharakon...okosító, nemesítő mondatokat vinnék a nép közé. Aközé a nép közé, aki elkerült már az iskolából. A kultúra szétszört aranypénzei lennének ezek a gondolatok. Bölcsék, költők kincsei közkinccsé válnának illetéknéppen..”*

Összefoglalás

Ebben a rövid gondolatsorban egy íróvá vált néptanító, egy néptanítói hivatását megőrző író művei és a róla szóló írások összegyűjtésével, rendszerezésével szerettem volna képet adni arról,

²⁵ MÓRA László, *Gárdonyi a tanítók tanítója* in Az egri remete, Szerk: Simon Lajos, Dante, Budapest, 1933, 185

²⁶ Utalnék a Jézus-követő, az életelveihez ragaszkodó Gárdonyi Gézára, aki vállalta a tanítók apostoli küldetését!

²⁷ MÓRA László, *Gárdonyi a tanítók tanítója* in Az egri remete, Szerk: Simon Lajos, Dante, Budapest, 1933, 186-187.

milyen volt a 19.század végén egy néptanító, mit érzett feladatának, milyen módszereket alkalmazott.

A megfogalmazott gondolatok természetesen tekinthetők személyes indíttatásúaknak is. Mégis úgy érzem bizton állítható, hogy ma is példaértékű az a felelősség és az a kreativitás, ami az akkori néptanítókat jellemezte.

A Nagy Könyv akció az irodalom területén igazolja, hogy az akkori pedagógiai elveket tükröző alkotásokat az olvasók ma is értékesnek tartják, a társadalom mindig is nyitott az örök értékekre, tanítók írók, diákok, olvasók Isten-sugarak.

Felhasznált irodalom:

GÁRDONYI Géza, *A lámpás*, <http://mek.oszk.hu/06900/06982/>

GÁRDONYI Géza, *Az én falum I-II*. Dante, Budapest é.n.

GÁRDONYI Géza, *Földre néző szem* Dante, Budapest é.n.

GÁRDONYI Géza, *Ida regénye* Dante, Budapest é.n.

GÁRDONYI József, *Az élő Gárdonyi I-II*, Dante, Budapest, 1934.

KELLER Péter: *Az élő Gárdonyi-arc* Szent István Társulat, Budapest 2015

KELLER Péter: *Gárdonyi Géza: az isteni Mesterét követő néptanító* Magyaritanítás, 2013. 1. szám, 2-14.

Hivatkozás: KELLER Péter: *Egy vidéki néptanító, Gárdonyi Géza pedagógiája*, In: *A magyarság megtartó ereje III.*, Szerk: Kováts-Németh Mária, Lévai Attila, Szabó Péter, Palatina Nyomda, Győr, 2019, 223-231.